

Se cumplen 50 años desde que Beckett escribió «Esperando a Godot», la obra dramática cumbre del siglo XX (pág. IV)

Les cartes de l'escriptor de Sueca sobre la llengua i el país

El quart volum de la correspondència de Joan Fuster, recentment publicat per 3i4, arreplega les cartes intercanviades amb els tres filòlegs valencians més importants del segle XX: Manuel Sanchis Guarner, Josep Giner i Germà Colón. L'epistolari desvela, a més d'aspectes biogràfics poc coneguts o inèdits, els dubtes i les vacil·lacions dels joves escriptors en relació amb el model lingüístic que havien de seguir, la censura i la persecució de la llengua, les misè-

ries de les capelletes literàries i el petit miracle que representava la publicació d'un llibre o la convocatòria d'un certamen literari, és a dir, suposa un testimoni de primera magnitud sobre el valencianisme de la postguerra.

la llengua. D'ací la importància política que cobren de seguida les discussions sobre el model lingüístic que cal emprar, sobre la conveniència d'adoptar la morfologia barcelonina —pel seu extraordinari pes demogràfic i literari, per la seua centralitat en el conjunt del domini lingüístic— o, per contra, de mantenir les variants regionals, molt més acceptables per a una societat, com la valenciana, analfabeta en la seua pròpia llengua, recelosa amb els més mínims intents de dignificació i normalització i imbuïda d'un anticatalanisme latent; sempre a punt per activar-se. Fuster i Sanchis dubten, passen d'una posició a l'altra, com també Giner i Colón. Tan aviat es decanten per un model unitari, rigorosament fabrià, com defensen de seguida la llicitud i la conveniència de les modalitats autòctones. El tema és recurrent i s'imposa una i altra vegada: Fuster en parla amb tots tres, Sanchis, Giner i Colón, als anys cinquanta, als seixanta i als setanta. No resulta fàcil trobar una solució intermèdia, acceptable, entre la indefinició i el caos dialectalista dels uns i el caos dialectalista dels altres. Els usos literaris —les eventuais derivacions polítiques— demanarien una major homogeneïtat, una més gran integració, però hi ha també la real política, el convenciment que l'ús social se'n ressentiria a causa del rebuig que suscitaria entre els valencians, fins i tot entre la majoria dels valencianistes, l'adopció de la morfologia barcelonina. I al capdavant, allò que realment importa —i en què coincideixen tots ells— és la voluntat política d'usar la llengua, de normalitzar-ne tots els usos...

L'epistolari gira una i altra vegada entorn de la dimensió política de la llengua, de la utilitat i la conveniència d'una o altra actitud, però no s'hi esgota. Hi ha també, immensa, la dimensió literària. Sobretot en la correspondència amb Sanchis, còmplice i primer admirador de l'obra poètica i assagística de Fuster, fins i tot de la més iconoclasta i irreverent —com els versos de l'*Ofici de difunts*, escrits el 1950, però no publicats fins el 1987, i els aforismes de *Judicis finals*—, i molt més pròdig en elogis del que ho és Fuster amb l'obra de Sanchis, que, d'altra banda, apreciava i respectava moltíssim, a més de tenir-hi un veritable interès. Giner, per contra, no s'estava de retreure-li tots els seus desencerts, literaris o lingüístics, exposant-se a les iras, tampoc reprimides, d'un Fuster empenyat i poc clement en les seues rèpliques. La delicadesa no era, en efecte, una virtut del consciencios filòleg i venedor de diccionaris, que cada vegada que Fuster l'obsequiava amb un llibre seu, li escrivia dues ratlles d'agraïment acompanyades d'altres cent d'esmenes i objeccions. Per a Giner, el que calia fer era poesia patriòtica.

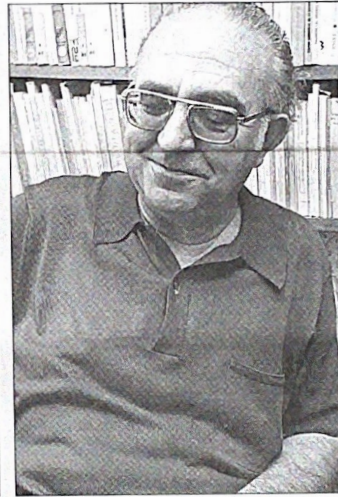
Benvolgut amic: de Fuster a Giner, Guarner i Colón

ANTONI FURIÓ

MANUEL Sanchis Guarner ha estat, amb el mateix Fuster, l'altre gran referent de les lletres valencianes, de la cultura del valencianisme, en la segona meitat del segle XX. Tots dos, obligats per les circumstàncies d'anormalitat del país durant el franquisme a transcendir la pròpia condició d'home d'estudi i escriptor, respectivament, i a dotar la seua obra d'una dimensió intel·lectual més compromesa i militant, a multiplicar-se en mil fronts i projectes culturals i cívics, assoliren un protagonisme decisiu en els anys de la Transició, quan les seues idees i la seua autoritat —la que els conferia la seua obra i la seua trajectòria— tant influïren en el procés de reconstrucció civil i nacional de la societat valenciana. Una autoritat i influència que els eren reconegudes fins i tot pels sectors més reaccionaris d'aquesta mateixa societat, que tractaren de neutralitzar-les primer amb campanyes de descrèdit i després per la via de l'eliminació física, amb sengles bombes col·locades en el domicili d'ambdós intel·lectuals. També tots dos compartien, al final ja de les seues vides, la incorporació a la docència universitària, al departament de Lingüística Valenciana —avui, de Filologia Catalana— que Sanchis havia creat el 1976 i al qual s'integrà Fuster el 1983.

Però la seua preocupació pel país, el seu activisme cultural i polític, es remunten molts anys abans, al final dels quaranta i tota la dècada dels cinquanta, quan Sanchis era ja un reputat filòleg que treballava a Mallorca amb Francesc de Borja Moll en la preparació del *Diccionari català-valencià-balear*. Fuster era encara un jove llicenciat en dret sense feina que freqüentava les tertúlies literàries de la ciutat de València carregat de versos i d'idees subversives. I és d'això, sobretot, del que en parla la correspondència entre tots dos: un centenar de cartes intercanviades entre 1949 i 1976 que acrediten la intensitat d'una relació epistolada que no es veurà interrompuda ni per la tornada de Sanchis a València el 1959, i que, per això mateix, constitueix, ultra els seus valors literaris, un testimoni de primera magnitud sobre el valencianisme de la postguerra, sobre els dubtes i les vacil·lacions dels joves escriptors en relació amb el model literari i lingüístic que havien de seguir, sobre la censura i la persecució de la llengua, sobre les relacions amb el Principat i les Illes, sobre les petites misèries amb què s'obsequiaven diàriament les capelletes literàries en què es fragmentava un valencianisme residual i contemporaniador, però també sobre els seus aconsegüiments, el petit miracle que representava en aquest erem absolut la publicació d'un llibre o la convocatòria d'un certamen literari.

El volum es completa amb la correspondència de Fuster amb

Fuster (dalt) i Sanchis Guarner (dreta) influïren decisivament en els anys de la Transició, durant el procés de reconstrucció civil i nacional de la societat valenciana. Levante-EMV

També apareixen les cartes de Fuster amb Josep Giner (esquerra), entre 1949 i 1961, i Germà Colón (dreta), entre 1969 i 1992. FOTO: MONTENEGRO

els altres dos grans filòlegs valencians d'aquest segle, Josep Giner (una vintena de cartes entre 1949 i 1961) i Germà Colón (també una vintena, entre 1969 i 1992). Si l'epistolari amb Giner resulta paral·lel i complementari en tants aspectes amb el de Sanchis, per la coincidència en el temps, també apareixen les cartes de Fuster amb Josep Giner (esquerra), entre 1949 i 1961, i Germà Colón (dreta), entre 1969 i 1992.

—ja no tant— les apreciacions, el de Colón, molt més centrat en l'àmbit erudit i estrictament filològic, permet dotar el volum d'una continuïtat cronològica, de reprendre el fil gairebé

allí on l'havia deixat Sanchis i de testimoniar l'amplia curiositat intel·lectual de Fuster i l'interès que sempre sentí pels temes lingüístics, com ben bé es desprèn, en aquest cas, de la discussió

com afirma el mateix Fuster en una de les cartes, un nacionalisme lingüístic, cultural, basat en la fidelitat a la llengua i en la voluntat de normalitzar-ne l'ús. La pàtria, la nació, és en primer lloc

Passa a pàgina II

Les cartes de l'escriptor de Sueca sobre la llengua i el país

Ve de pàgina 1

ca, aquella que inflama els cors, i no versos purs, com els que manufacturava Fuster. Només «*quan tingam una literatura lliure, de cent o dos-cents anys de vida feliç, llavors serà l'ocasió d'assajar la poesia objectiva*». Poesia objectiva, un entreteniment de l'esperit, que, a més, calia demorar cent o dos-cents anys. No és estrany que Fuster hi responga irritat... I, tanmateix, la correspondència continuarà encara durant més de dotze anys, amb un afecte mutu, malgrat les discrepàncies i les noves topades.

La correspondència té, finalment, un alt valor documental. Sobre l'època i sobre les biografies individuals dels mateixos corresponents. Permet il·luminar millor les trames intel·lectuals i les connexions personals en els foscos anys de la postguerra. Perfilar més clarament el recanvi generacional que representen **Xavier Casp** i els joves escriptors del grup Torre —entre ells, Sanchis i Fuster—, enfront dels valencianistes d'avantguerra, com **Carles Salvador** o **Almeia i Vives**, que havien derivat cap a posicions més conservadores. Però també constatar la difícil convivència de tants grupuscles dispersos i enfrontats —, ben sovint, reduïts a la condició d'unipersonals— en el petit món del valencianisme local. Les lluites intestines i suïcides. La càrrega de ressentiment acumulada que explica tantes reconversions posteriors...

I tot això en un ambient —ho expressen molt bé les cartes de Giner— de gran inseguretat i de por. Por de ser espia i fitxat, a tenir intervingut el correu, eventualitats ben factibles en un Estat que ell mateix qualifica de totalitari i policíac. Por de la censura, que pot tombar un llibre o una revista ja en la impremta i a punt de sortir. Por també dels intransigents, de desfermar involuntàriament l'anticatalanisme irracional i sempre latent. I amb la por, la penúria, l'angoixa pels diners i la manca de recursos regulars i suficients. Giner s'ha de guanyar la vida col·locant el *Palas* a uns i a altres. Fuster depèn dels premis i de l'hospitalitat dels amics per a desplaçar-se a Barcelona o a Mallorca... Tot desfilant per les cartes, que són el millor mitjà, si no l'únic, de mantenir els contactes, de reforçar la complicitat i també, si ve el cas, d'expandir-se lliurement.

El lector trobarà una informació més detallada en el solvent introducció i l'esplèndida i rigorosa anotació de la correspondència que fa el curador del volum, **Antoni Ferrando**, director de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i responsable de la Càtedra Joan Fuster. Segurament la persona que, per les seues competències filològiques i el paper polític que sovint ha hagut de jugar, millor podia editar un volum que té com a protagonistes tres grans filòlegs, que gira primordialment entorn dels temes lingüístics i que ajuda a esbrinar la dimensió política que, ara com fa cinquanta anys, s'amaga darrere del problema de la llengua.

L'article d'Antoni Furió és un extracte del pròleg de Joan Fuster. Correspondència IV (314). Els fragments de les cartes i les fotografies d'aquesta pàgina pertanyen al mateix llibre.

Joan Fuster a Manuel Sanchis Guarner

Benvolgut Sanchis: Volia haver-te escrit encara a Nova York, quan vaig rebre la teua carta, però ho vaig deixar estar, perquè si alguna cosa podia dir-te de nou era de la mena, tan corrent per ací, de les desagradables. Ara ja et supose a casa i preparat a rebre notícies de València. Act en van uns quants. Desagradables, naturalment, per a no perdre els bons costums. La principal és la meua separació del grup Torre. (...) L'incident va sorgir en arribar-me uns exemplars de *La Nostra Revista*. Ja al principi, quan els en vaig parlar, Miquel em va fer mala cara. Miquel, no sé si te n'has adonat, acostuma menysprear qualsevol iniciativa que no procedisca d'ell mateix. Els números a què em refereix (el 54 i el 55-56) van provocar en Adlert una reacció sorprenent. Directament i per mediació de Casp, em feu saber la següent definició dogmàtica: *LNR no és una revista catalanista, sinó una revista d'esquerres en català*. En realitat, jo, respecte de *LNR*, no havia adoptat una actitud exigent. Em limitava a aferrar a tots els amics l'oportunitat d'utilitzar les seues pàgines, si ho creien convenient, per publicar escrits nostres. Casp em donà una nota sobre Dolç i un poema. He dit que la reacció dels nostres amics fou sorprenent, en particular, pel to de violència amb què tocaven el tema. Les raons per les quals Adlert excomunicava *LNR* no poden ser més pintoresques. (...)

Mentrestant, i paral·lelament amb Paco, es desenvolupava una altra amensíssima discòrdia. El meu article sobre «València en la integració de Catalunya» havia desplaçat el Pontífex polític del grup, i Casp va servir de mitjancer per assanotar-me'n. Em va dir que jo què entenia de política; que parlus jo de versos i flors i violes que ja «altres», «especialitzats», s'ocuparien de política; que se m'havien escapat uns quants disbarats enormes, etc. Açò sembla ridícul i impossible, però així van ocórrer. Vaig haver de subratllar el fet de considerar-me amb dret de parlar de política. Després, resultà que els enormes disbarats consistien a haver-me oblidat d'esmentar la antissimista Lliga i a no assenyalat que la Generalitat havia donat uns quants milers de pessetes per celebrar tres Setmanes Culturals d'abans de la guerra. No vull contar-te els detalls amb que anaven rodejades aquestes qüestions principals. (...) Passaren unes setmanes; es va restablir la cordialitat i la tranquil·litat. I un altre bon dia vaig tornar per València. Em vaig dedicar unes hores a la visita

de les llibreries de vell, com tinc per costum. A casa Almeia (on, per cert, vaig adquirir un volum de Carner, rara avis per aquestes latituds), aquest senyor em demanà autorització per reproduir un poema meu en *València Atracció*. Com que jo no tinc cap qüestió personal amb Almeia, li vaig dir que sí. I així els ho vaig comunicar, a Casp i Adlert, perquè m'agraden les coses relativament clares. No digueren ni xut, de moment. Després, Miquel em feu la indicació que hauria d'haver-me negat a la demanda d'Almeia. Casp, l'endemà, insistí en el mateix sentit. Segons ell, la meua signatura en *València Atracció* significaria, davant de la gent, que únicament ell, Casp, era l'inaabordable, l'aillacionista. Naturalment aquest argument va pesar molt en el meu ànim, per l'amistat que li tinc, a Casp. Però jo no podia dir-li que no, a l'Almeia; no tenia, ni tinc, cap motiu concret, ni abstracte, per a dir-li ho. Me'n vaig tornar a Sueca, i encara no feia vint-i-quatre hores, ja tenia ací una carteta cominatória de Paco. Aquesta fou la gota que va vessar el got ple. Vaig prendre una determinació radical: vaig escriure a Almeia, retirant-li l'autorització i fent-li constar que era per indicació del Casp (que s'ho agarren, ells amb ells); i tant a ell, com després a Casp, els vaig dir que ja estava cansat d'aquantar llurs impertinències personalistes; fer harca és, no ho dubte, un esport magnífic, però, com que jo no tinc gens de ganes de rebre pedrades, me'n tornava a casa (metaforicament); per a fer versos, més o menys dolents, no necessite dels uns ni dels altres.

No cal que et diga que fer això m'ha dolgut enmig de l'ànima. No solament per l'estima personal que tinc pels amics de Torre, sinó també perquè és amb ells amb qui tinc nombrosos afinats i perquè l'agrupació dels «joves», encaminada a nosaltres a propòsits positius, pot ser utilíssima. La vespra de sant Josep vaig tenir l'última entrevista amb ells. Feia uns tres setmanes de l'incident Almeia. Hem quedat amics, naturalment; però he quedat per irrevocable decisió al marge de llur capella. Si un dia m'exigeixen que em desdiga d'una autorització donada i escrivre a Almeia en aquest sentit es una de les coses que més m'han fatigat en tota ma vida, un altre dia poden venir exigint-me que li negue el salut a un amic, perquè ells no el tracten, o qualsevol altra cosa per l'estil; i jo tinc una maqueta (no molt) d'amor propi, sobretot, un gran gust per la llibertat...

Sueca, 23 de març de 1951

Manuel Sanchis Guarner i Joan Fuster durant la romeria de les canyes

Sueca, 16 de gener de 1970

Joan Fuster a Germà Colón

Benvolgut amic Colón: M'alegre de saber que el teu paper sobre el tema *Ausias/Ausies* està en premsa, o a punt. Ja saps que l'espere amb molta curiositat. En el fons, jo no tinc cap partit pres sobre el particular: únicament demane i busque raons conseqüents. Més encara: intente trobar-hi un plantejament una mica clar. La famosa nota de Fedicó Bohigas, avui, no s'acuantia, com a argumentació. No pretjuge la conclusió a traure (*Ausias o Ausies*), em limite a discutir algunes de les assercions que hi fan de premissa.

He de confessar-te que mai no m'hauria preocupat d'aquesta bagatel·la, si no fos perquè un dia el nostre amic Aramon, amb la seua habitual i nefable petulància, va caure en la ingenuïtat de dir davant d'algú que jo era un «ignorant» en la matèria. I tant com en sóc, d'ignorant! Però no tant com ell, al cap i a la fi. I per això em vaig prometre d'obligar-lo a ensenyar el cul: a demostrar que, en efecte, ell no en sabia res. M'hauria divertit molt posar-lo en evidència. És clar que ell ha tingut l'habilitat de fer-te entrar en joc. Pacència!

El cas és que ara jo tinc arrellegades una bona pila de paperetes sobre la qüestió.

Max Cahner, Joan Fuster, Vicent Ventura i Sanchis Guarner, el 1978, a Berlín durant la celebració de les Setmanes Catalanes

València, 22 de gener de 1960

Josep Giner a Joan Fuster

Estimat i admirat amic: Vall fer-vos arribar la meua cordial i entusiasta felicitació pel vostre article en la nostra llengua a la pàgina de *Levante dels divendres*. Fa temps que ho vinc demanant així, als diaris d'ací i de Catalunya. El problema cal plantejar-lo així: ¿per quina raó els escriptors de llengua castellana poden publicar articles de col·laboració sobre temes literaris, artístics, culturals, etc., innocents, i els escriptors de llengua catalana-valenciana (és recomanable aquesta expressió) no? ¿Per quina raó els lectors dels diaris, que paguem per mantenir-los, no podem llegir cap treball en la nostra llengua? Això darrer és un menyspreu insuportable que els directors dels diaris tenen envers els lectors de la nostra llengua que paguem i sostenim els diaris comprant-los cada dia. Caldria plantejar aquest problema personalment, en carta particular, al subsecretari d'Informació Villar Palasí, país nostre, universitari, del col·legi del Patriarcat, on fou becari, i als directors dels diaris d'ací.

Joan Fuster amb Germà Colón, Lluís Alpera, Albert Hauf, Antoni Ferrando, Rafael Alemany, Enric Balaguer i Jordi Colomina (Eix, setembre de 1991)